

Ορθοδοξία και Ισλάμ († Αρχ. Γεώργιος Καψάνης)

Categories : [ΘΕΟΛΟΓΙΑ](#)

Date : 25 Ιουλίου, 2016

Πρόλογος

Ἐπικαλούμενος τὴν εὐλογία τῶν ἁγίων Τριῶν Ἱεραρχῶν καὶ οἰκουμενικῶν διδασκάλων, τῶν ὁποίων σήμερα ἐπιτελοῦμε τὴν μνήμη, γράφω τίς ταπεινές αὐτές γραμμές.

Σέ κείμενο του ὁ μακαριστός π. Γεώργιος Φλωρόφσκυ διαπιστώνει ὅτι ὑφίσταται χάσμα μεταξύ τῆς εὐσεβείας τῆς λατρευομένης Ἐκκλησίας καὶ τῆς “θεολογίας” ὠρισμένων θεολόγων (κληρικῶν καὶ λαϊκῶν) πού θεολογοῦν ἐρήμην καὶ ἀντίθετα πρὸς αὐτήν. Καὶ τό δυσάρεστο εἶναι ὅτι οἱ θεολόγοι αὐτοὶ δὲν ἐξέρχονται τοῦ περιβόλου τῆς Ὀρθόδοξου Ἐκκλησίας, ἀλλὰ «θεολογοῦν» ἐν ὀνόματι Αὐτῆς. Ἔτσι ἐπέρχεται σύγχυσις στὸ πλήρωμα τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἐπηρεασμός τοῦ φρονήματος, ὄχι μόνον ἀπλῶν πιστῶν, ἀλλὰ καὶ θεολόγων καὶ μάλιστα νέων φοιτητῶν τῆς θεολογίας, οἱ ὁποῖοι διδάσκονται ἀπὸ ὠρισμένες πανεπιστημιακές ἔδρες διδασκαλίες ξένες καὶ ἀντίθετες πρὸς τὴν Ὀρθόδοξο θεολογία, ὅπως εἶναι ἡ “θεολογία” τῆς ἀπομυθεύσεως ἢ ἡ λεγόμενη θεολογία τῆς ἀπελευθερώσεως. Οἱ θεολόγοι αὐτοὶ δυστυχῶς γίνονται ἀνεκτοὶ καὶ κάποτε προβάλλονται ἀπὸ τὴν ἐκκοσμηκευμένη κοινωνία μας.

Βλέπουμε νὰ ἐπικρατῆ καὶ μεταξύ Ὀρθόδοξων ἡ ἀρχὴ τῆς περιεκτικότητος (comprehensiveness) τῶν Ἀγγλικανῶν, δηλαδή ἡ συνύπαρξις στὴν ἴδια Ἐκκλησία μελῶν τῆς πού πιστεύουν διαφορετικὰ ἢ καὶ ἀντίθετα δόγματα.

Ἐὰν ἡ περιεκτικότης (γνώρισμα τῆς ἀπιστίας καὶ τοῦ συγκρητισμοῦ) ἐπικρατήσῃ καὶ στὸν ὀρθόδοξο χῶρο, θά πρέπει νὰ θρηνησομε γιὰ τὴν πτώσι τῆς νέας Ἱερουσαλήμ καὶ τὴν νέα βαβυλωνιο αἰχμαλωσία τοῦ νέου Ἰσραὴλ τῆς Χάριτος.

Καὶ γιὰ νὰ μὴ νομισθῆ ὅτι ὑπερβάλλω, θά ὑπενθυμίσω τὴν περίπτωσι δύο κοιμηθέντων Ἱεραρχῶν. Ἐνός Ἀρχιεπισκόπου τῆς Ὀρθόδοξου Διασποράς καὶ ἐνός Πατριάρχου τοῦ προσφάτως κοιμηθέντος Ἀλεξανδρείας Παρθενίου.

Ὁ πρῶτος, σέ “Ὀρθόδοξο” Κατήχησι πού συνέγραψε, δέχεται τὴν **θεωρία τῶν κλάδων** πού ἀνατρέπει τὴν Ὀρθόδοξο Ἐκκλησιολογία καὶ ὁμιλεῖ εὐφῆμως γιὰ τὴν **μασωνία**. Ὁ δεύτερος, τουλάχιστον τρίς ἐχαρακτήρισε τὸν **Μωάμεθ ὡς “προφήτη” καὶ τό Κοράνιο ὡς “ἅγιο”**, ἐλθὼν σέ κραυγαλέα ἀντίθεση μὲ τό Εὐαγγέλιο καὶ τὴν Ἱερά Παράδοσι τῆς Ἐκκλησίας.

Οἱ Ἱεράρχαι αὐτοὶ ἐξέπεσαν ἀπὸ τὴν Ὀρθόδοξο Πίστι. Ποιοὶ ὅμως τοὺς ἤλεγξαν γι’ αὐτό;

Καὶ πάλιν θά μνησθῶ τοῦ π. Φλωρόφσκυ πού ἔλεγε: «Δὲν ἔχουμε κρίσι θεολογίας, ἀλλὰ κρίσι πίστεως».

Ἀναγινώσκοντες τὰ κείμενα τοῦ **διαλόγου Ὀρθόδοξου καὶ Μουσουλμάνων**

είχαμε την ίδια αίσθησι. Είδαμε νά αποσιωπώνται θεμελιώδεις αλήθειαι τῆς ἁγίας εὐαγγελικῆς καὶ ἀποστολικῆς μας Πίστεως. Είδαμε νά ἐπικρατῆ ἕνα πνεῦμα οὐμανιστικό, πού μᾶς θύμισε τόν δυτικό Βαρλαάμ. Ἐάν ὑπῆρχε σήμερα ἕνας Γρηγόριος Παλαμάς, θά ἐξοβέλιζε μέ τήν μάχαιρα τοῦ Πνεύματος τήν “θεολογία” αὐτήν ἐκ μέσου τῆς Ἐκκλησίας.

Γράφουμε μέ πόνο καί ἀγάπη. Ἀλλά δέν ἠμποροῦμε νά σιωπήσουμε. Ἐάν σιωπήσουμε, φοβούμεθα ὅτι θά εἴμεθα συνένοχοι.

Τό κείμενο πού ἀκολουθεῖ, γραμμένο τῇ ἐπιστάσει μου ἀπό ἀδελφό τῆς Ἱερᾶς Μονῆς μας, ἐκφράζει τόν προβληματισμό μας. Λυπούμεθα ἄν κάποιος στενοχωρηθοῦν ἀπ’ αὐτό. Ἀλλά κατά τόν ἅγιο Γρηγόριο τόν Θεολόγο: *«κρείσσων ἐπαινετός πόλεμος, εἰρήνης χωριζούσης Θεοῦ»*.

Ποτέ δέν θά ἠθέλαμε νά ἰδοῦμε τήν Ἐκκλησία μας ἀπό “ἐνότης τῆς Πίστεως καί κοινωνία τοῦ Ἁγίου Πνεύματος” νά ἐκπίπτῃ σέ οὐμανιστική θρησκευτική λέσχη. Ἐλπίζουμε ὅτι καί ἄλλοι Ποιμένες καί Διδάσκαλοι τῆς Ἐκκλησίας μας ἔχοντες ἔνοικον τήν Χάριν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, θά ὀρθοτομήσουν τόν λόγον τῆς Ἀληθείας. Καιρός μαρτυρίας καί ὁμολογίας.

Ὁ Καθηγούμενος τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Ὁσίου Γρηγορίου
Ἁγίου Ὁρους.
† Ἀρχιμ. Γεώργιος

Ὁρθοδοξία καί Ἰσλάμ Κριτική προσέγγισις τοῦ ἀκαδημαϊκοῦ διαλόγου ὑπό τό φῶς τῶν Ἁγίων Πατέρων

Ὁ ἀκαδημαϊκός διάλογος Ὁρθοδοξίας καί Ἰσλάμ, ὁ ὁποῖος πραγματοποιεῖται μέ τήν πρωτοβουλία τοῦ Ὁρθοδόξου Κέντρου τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου καί τῆς Βασιλικῆς Ἀκαδημίας γιά τήν ἔρευνα τοῦ Ἰσλαμικοῦ Πολιτισμοῦ (Ἰορδανία), συνεπλήρωσε τήν πρώτη δεκαετία (1986-1996).

Στό τέλος αὐτῆς τῆς δεκαετίας θεωροῦμε ἀπαραίτητη τήν θεολογική του ἀξιολόγησι.

Μελετώντας τήν ἐξέλιξι του καί ἀναζητοῦντες τίς θεολογικές του προϋποθέσεις διαπιστώνουμε ὅτι προωθοῦνται τρόποι προσεγγίσεως τῶν Ὁρθοδόξων καί τῶν Μουσουλμάνων βασιζόμενοι σέ ἕνα διαθρησκευτικό συγκρητισμό, ὁ ὁποῖος ἄρχισε νά διαμορφώνεται τίς τελευταῖες δεκαετίες τοῦ αἰῶνος.

Τόν συγκρητισμό αὐτόν ἐκφράζει μέ σαφήνεια ὁ **Ἀστέριος Ἀργύριου**, μελετητής τοῦ Ἰσλάμ καί καθηγητής στό Πανεπιστήμιο τοῦ Στρασβούργου. Ἀναφερόμενος στήν σύγχρονη ἰσλαμολογική ἔρευνα γράφει ὅτι οἱ ἰσλαμολόγοι ἀνεγνώρισαν στό Ἰσλάμ *«τῇ θρησκεία πού δοξολογεῖ τόν ἴδιο μέ μᾶς Θεό, τό Θεό τοῦ Ἀβραάμ, τόν κοινό*

Πατέρα όλων τῶν πιστῶν»1.

Εἶναι, ὡς γνωστόν, ἀποστολική ἡ πίστις ὅτι ὁ Χριστός εἶναι ἡ μόνη Ὁδός πρὸς τὸν Θεό Πατέρα. Ἐν τούτοις ὁ καθηγητὴς Ἀργυρίου, σάν νά μὴ δέχεται τὴν πίστι αὐτή, ἐρωτᾷ: «*Τί λοιπὸν θά ἐμπόδιζε τὴ σύγχρονη θεολογία νά ἀναγνωρίσει στό πρόσωπο τῆς θρηκείας τοῦ Μωάμεθ μίαν "ὁδὸν πρὸς σωτηρίαν" τῶν ἀνθρώπων;*»2.

Διότι, «*τό Πνεῦμα ὅπου θέλει πνεῖ"* (Ἰωάν. 3, 8) καί *"ἀνεξερεύνητα τά κρίματα τοῦ Θεοῦ καί ἀνεξιχνίαστοι αἱ ὁδοί αὐτοῦ"* (Ρωμ. 2, 33). Ὁ Θεός ἔχει τὴ δύναμη νά χρησιμοποιήσῃ τὴν "ὁδὸν σωτηρίας" ὅπου θέλει καί ὅποτε τό κρίνει σκόπιμο.

Ἡ ἄπειρος πρὸς τοὺς ἀνθρώπους ἀγάπη του μπορεῖ νά ἀνοίξει "ὁδούς θεογνωσίας καί σωτηρίας" πού ὁ ἀνθρώπινος νοῦς μας ἀδυνατεῖ νά ἐξιχνιάσει. Πῶς μπορούμε λοιπὸν νά ἰσχυριστοῦμε ὅτι ἡ ἐμφάνιση καί ἡ δράση τοῦ μωαμεθανισμοῦ στόν κόσμον εἶναι ἔργο τοῦ Διαβόλου καί ὄχι τοῦ Θεοῦ, τοῦ Ἀντιχριστοῦ καί ὄχι του Χριστοῦ;»3.

Ἐπ' αὐτῆς τῆς συγκρητιστικῆς βάσεως στηρίζονται καί οἱ τέσσερις θεολογικές του θέσεις, τίς ὁποῖες προτείνει ὡς σημεῖα ἀφετηρίας γιά ἓνα σύγχρονο χριστιανο-ισλαμικό διάλογο4.

Ὁ συγκρητισμός αὐτός ἔχει βρεῖ πρόσφορο ἔδαφος καί στόν χῶρον τῆς ἀκαδημαϊκῆς θεολογίας. Ἀπό ὀρθόδοξο θεολόγο ὑποστηρίζεται γιά τὴν μουσουλμανική θρησκευτικότητα ὅτι «δέν πρόκειται -ὅταν (τὴν) βιώνουν σοβαρά καί μέ συνέπεια (οἱ Μουσουλμάνοι) - γιά τυφλή τήρηση ἐντολῶν, ἀλλά γιά δοκιμασμένους τρόπους ἐπίγνωσης καί βίωσης τῆς παρουσίας τοῦ Θεοῦ καί τοῦ θείου θελήματος, γιά πλήρωμα ζωῆς μέσα τους καί γύρω τους»5.

Στόν ἴδιο χῶρον κυκλοφοροῦν καί τολμηρότερες συγκρητιστικές ἀπόψεις, οἱ ὁποῖες δημοσιεύονται χωρὶς καμμία ὀρθόδοξη κριτική: «Γιά τό μέλλον ἓνα μόνο εἶναι βέβαιο: στό τέρμα τόσο τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς ὅσο καί τῆς πορείας τοῦ κόσμου δέν θά στέκονται ὁ Βουδισμός, ἢ ὁ Ἰνδουϊσμός, ἀλλά οὔτε τό Ἰσλάμ καί ὁ Ἰουδαϊσμός.

Ναί, οὔτε καί ὁ Χριστιανισμός. Καμιά θρησκεία. Ἀλλά μόνον ὁ ἴδιος ὁ Ἄρρητος..... Καί στό τέρμα δέν θά στέκεται πιά μεταξύ θρησκείων διαχωριστικά κάποιος προφήτης ἢ φωτιστής δέν θά στέκεται οὔτε ὁ Μωάμεθ οὔτε ὁ Βούδας. Μάλιστα, δέν θά στέκεται πιά διαχωριστικά οὔτε καί ὁ Ἰησοῦς Χριστός....»6.

Ἡ ἔκδοσις τοῦ Κορανίου σέ ἐλληνική μετάφρασι μέ τίτλο "Τό ἱερό Κοράνιο" καί ἡ διαφήμισίς του ἀπό περιοδικό σπουδῆς στήν Ὀρθοδοξία, φανερώνει ὅτι τό πνεῦμα αὐτό **ἔχει ἀρχίσει νά ἐπηρεάζῃ καί τὴν θρησκευτική διανόηση στήν Ἑλλάδα**, τὴν στιγμή μάλιστα πού σύγχρονες ἐκδόσεις (1996) τοῦ Κορανίου στήν Εὐρώπη **δέν τό τιτλοφοροῦν ὡς ἱερό.**

Ὅταν σέ ὅλα αὐτά προστεθοῦν καί οἱ χαρακτηρισμοὶ τοῦ Μωάμεθ **ὡς προφήτου** ἀπό Ὀρθόδοξους ἐκκλησιαστικούς ἡγέτας, ὅπως π.χ. ἀπό τὸν ἐκλιπόντα Πατριάρχη Ἀλεξανδρείας Παρθένιο, τότε εἶναι εὐλόγο νά ἀνηχοῦμε καί γιά ἀλλοίωση τοῦ φρονήματος καί ἐκκλησιαστικῶν ἀκόμη ἀνδρῶν.

Υπάρχουν ισχυρές ενδείξεις ότι ο διαθρησκευτικός αυτός συγκριτισμός απέτέλεσε και την θεολογική προϋπόθεση του υπ' όψιν μας ὀρθοδοξο-ισλαμικού διαλόγου. Οί πρωτεργάται του διαλόγου ἀρνοῦνται φραστικῶς τόν διαθρησκευτικό συγκρητισμό⁷. Στήν πραγματικότητα ὅμως διολίσθησαν σέ αὐτόν, ὅπως θά φανῆ ἀπό τήν κατώτερη ἀνάλυση.

Ὄρθοδοξο-ισλαμικός διάλογος, πορεία καί κατευθύνσεις

Τό 1986 ἀρχίζει ὁ διάλογος μέ ἕνα ὄραμα: νά συμβάλῃ στήν ἐλαχιστοποίηση τῶν θρησκευτικῶν συγκρούσεων σ' ἕνα κόσμο θρησκευτικά ποικιλόμορφο, στήν εἰρηνική συνύπαρξι καί συνεργασία τῶν Χριστιανῶν μέ τούς Μουσουλμάνους⁸. Πρόκειται γιά μία ἐπαινετή πρωτοβουλία. Στόν κόσμο μας, ἄλλωστε, εἶναι κοινή προσδοκία ἡ εἰρήνη καί ἡ συνεργασία τῶν λαῶν. Δυστυχῶς ὅμως γιά τήν ἐπίτευξι τοῦ σκοποῦ αὐτοῦ, ὁ διάλογος ἐβάδισε ὁδὸ ἀγνωστη μέχρι σήμερα στούς Ὄρθοδόξους λαούς.

Ἡ πορεία τοῦ διαλόγου μπορεῖ νά συνοψισθῆ διαγραμματικά στὰ ἐξῆς στάδια:

Ἡ προοπτική συνεργασίας δύο κόσμων θρησκευτικά ἑτερόκεντρων προϋποθέτει σημεῖα ἐπαφῆς. Γι' αὐτό ὡς πρῶτο σημεῖο ἐπαφῆς προσδιορίσθηκε ἡ κοινή ἀντίληψις περί ἀθθεντίας.

Ὁ Χριστιανισμός καί τό Ἰσλάμ ἀναγνωρίζουν στόν Θεό καί στό θεῖο Νόμο τήν ἀθθεντία σχετικά μέ τή ρύθμιση τῆς πολιτικῆς, οἰκογενειακῆς καί κοινωνικῆς ζωῆς τῶν πιστῶν τους⁹.

Ἡ διαφορετική δογματική προσέγγισις τοῦ Θεοῦ καί τῆς σχέσεώς του μέ τόν ἄνθρωπο καί τόν κόσμο δημιουργεῖ πόλωση μεταξύ Χριστιανῶν καί Μουσουλμάνων. Ἡ ὑπέρβασις τῆς πολώσεως ἐπετεύχθη μέ τόν προσδιορισμό τῶν κοινῶν σημείων στήν πίστι τῶν δύο κόσμων.

Ὁ μονοθεϊσμός, ἡ πίστις στόν ἕνα Δημιουργό Θεό τῆς Βίβλου, ἡ ἐνότης τοῦ ἀνθρωπίνου γένους ὡς δημιουργήματος τοῦ ἐνός Θεοῦ καί ἡ πίστις σέ μέλλουσα κρίσις καί ζωή, θεωρήθησαν ὡς σημεῖα ἐνότητος Χριστιανισμοῦ καί Ἰσλάμ¹⁰.

Συνέπεια αὐτῆς τῆς ἐνότητος ἦταν ἡ ἀναγνώρισις κοινῶν ἀνθρωπιστικῶν ἀξιῶν: τῆς ἐλευθερίας, τῆς εἰρήνης, τῆς δικαιοσύνης, τῆς ἀδελφοσύνης, τῆς ἰσοτιμίας τῶν ἀνθρώπων καί, λόγω τῶν πολεμικῶν συγκρούσεων μεταξύ χριστιανικῶν καί μουσουλμανικῶν λαῶν πού ἔλαβαν χώρα κατά τήν διάρκεια τῆς δεκαετίας αὐτῆς, τῆς ἀξίας τῆς μετριοπαθείας¹¹.

Σοβαρό εμπόδιο για την προώθηση των άξιων της μετριοπαθείας μεταξύ των νέων θεωρήθηκαν οι εμπειρίες των θρησκευτικών φορτισμένων συγκρούσεων και δυναστεύσεων του παρελθόντος. Προτέθη η κάθαρσις της ιστορικής μνήμης των λαών από τις εμπειρίες αυτές¹².

Η Παιδεία καθορίστηκε ως τό προσφορώτερο μέσον για την κάθαρσις της ιστορικής μνήμης των λαών και την οικοδόμησι ενός νέου ήθους στην νέα γενιά, του ήθους πού θά καθορίζεται από τό όραμα του παρόντος όρθοδοξο-ισλαμικού διαλόγου¹³.

Οι πολιτικές ήγεσίες ήδη έχουν δρομολογήσει εκπαιδευτικά προγράμματα προς αυτή τή κατεύθυνσι. Στην Ελλάδα τό Υπουργείο Παιδείας πρόκειται νά συγκροτήση “διαβαλκανικό σχολείο” στην Κρήτη μέ σκόπό την προώθηση των κοινών ανθρωπιστικών άξιων Ισλάμ και Χριστιανισμού μεταξύ των νέων¹⁴.

Ο διάλογος των Όρθοδόξων μέ τό Ισλάμ κατά τό παρελθόν

Κατά την μακράιωνη ιστορική συνύπαρξι των όρθοδόξων χριστιανικών και των μουσουλμανικών λαών ή Όρθόδοξος Έκκλησία μας βρισκόταν σέ ένα διαρκή όρθοδοξο-ισλαμικό “διάλογο”. Η Έκκλησία διαλέχθηκε γνήσια και αυθεντικά διά των Αγίων της, οι όποιοι έβίωσαν αυθεντικά τό μυστήριο της Έκκλησίας και γι’ αυτό κατενόησαν σέ βάθος τό δόγμα και τό ήθος του Ισλάμ.

Αντιπροσωπευτικά δείγματα αυτού του “διαλόγου” σέ διαφορετικές περιόδους της ισλαμο-χριστιανικής επικοινωνίας είναι οι διάλογοι πού πραγματοποιήσαν **ό άγιος Ιωάννης ό Δαμασκηνός** (Η΄ αιώνας), **ό άγιος Γρηγόριος ό Παλαμάς** (ΙΔ΄ αιώνας), **ό ιερός Γεννάδιος ό Σχολιάριος** (ΙΕ΄ αιώνας) και **ό άγιος Νικόδημος ό Αγιορείτης** (ΙΗ΄-ΙΘ΄ αιώνας).

Η **έκπληκτική θεολογική όμοιομορφία** των διαλόγων αυτών αποδεικνύει τό ένιαίο πνεύμα, κάτω από τό όποιο διαλέγονται οι Άγιοι, ανεξαρτήτως από την ιστορική περίοδο πού διανύει τό Ισλάμ και από την πολιτική και κοινωνική κατάσταση των Όρθοδόξων λαών.

Αυτοί οι διάλογοι μπορούν μέ ασφάλεια νά θεωρηθούν και ή αυθεντική έκφρασις του διαλόγου των Όρθοδόξων λαών μέ τό Ισλάμ.

Τά χαρακτηριστικά των διαλόγων είναι τά εξής:

α) Τό Ισλάμ αντιμετώπιζεται μέ πνευματικά κριτήρια. Ούτε ή πολιτική κατ’ αρχήν ύπεροχή ούτε και ή μεταγενέστερη δουλεία των Όρθοδόξων επηρέασαν την κρίση των Αγίων για τό Ισλάμ. Για τον λόγο αυτό δεν θεωρούμε έπιτυχημένο τον

χαρακτηρισμό ώρισμένων αντι-ισλαμικών έργων ως φανατικών, όπως π.χ. τοῦ **ἁγίου Μάξιμου τοῦ Γραικοῦ**. Πρόκειται γιά διαφορετική ἔκφρασι τοῦ διαλόγου, ὥστε νά ἀνταποκρίνεται σέ συγκεκριμένες ποιμαντικές ἀνάγκες.

β) Ὑπάρχει διαχρονική πιστότις στό Ὁρθόδοξο δόγμα, ἡ ὁποία παίρνει σέ κάθε διάλογο τήν μορφή ἀνασκευῆς τῆς πλάνης τοῦ Ἰσλάμ καί ὁμολογίας τοῦ δόγματος τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας.

γ) Ἡ ἀνωτερότης τῶν ἠθικῶν ἀξιῶν τοῦ Χριστιανισμοῦ προβάλλεται ὡς ἀπόδειξις τῆς ἀληθοῦς Πίστεως. Δέν παραδέχοντο οἱ Ἅγιοι κοινά ἀνθρωπιστικά ιδεώδη στόν Χριστιανισμό καί στό Ἰσλάμ. Καί,

δ) Τό κίνητρο τῶν Ἁγίων γιά διάλογο μέ τό Ἰσλάμ εἶναι ἡ χριστοκεντρική ἀγάπη πρὸς τοὺς ἀλλοπίστους. Ποτέ ἡ ἀγάπη αὐτή δέν ἦταν ἀνθρωποκεντρική.

Τά κριτήρια αὐτά θεμελιώνονται στήν πίστι τῶν Ὁρθοδόξων στό Τριαδικό Θεό, στήν θεότητα τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ καί στό μυστήριο τῆς Ἐκκλησίας ὡς Σώματος Χριστοῦ. Θεμελιώνονται ἐπίσης στήν **ἀγάπη**, πού ἀπορρέει ἀπό τήν πίστι αὐτή καί προσφέρεται ἀπό τόν Χριστιανισμό ὡς τό ἀσφαλέστερο μέσον γιά τήν ἐπιδίωξι τῆς εἰρηνικῆς συνυπάρξεως καί συνεργασίας μέ τοὺς Μουσουλμάνους, **χωρίς νά τίθεται σέ κίνδυνο ἡ ἀκεραιότης τῆς Ὁρθοδόξου Πίστεως καί ἡ ἐν Χριστῷ σωτηρία τῶν Ὁρθοδόξων**. Θεμελιώνονται, τέλος, στήν **ἐμπειρία** ὅτι τά θρησκευτικά σχήματα πού δέν εἶναι ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία εἶναι **πλάνη καί ὁδοί ἀπωλείας**.

Ἐχοντες ὑπ' ὄψιν αὐτόν τόν ὀρθοδοξο-ισλαμικό "διάλογο", ἀποροῦμε μέ τίς μεθοδεύσεις τοῦ συγχρόνου διαλόγου μέ τό Ἰσλάμ. Ἐπειδή παραθεωροῦνται οἱ ἀνωτέρω προϋποθέσεις θεωροῦμε ὅτι καί ἡ συνείδησις τῆς Ἐκκλησίας δέν θά ἀποδεχθῆ τόν διάλογο. Ἡ Ἐκκλησία διαθέτει πλούσα πεῖρα ἀπό τήν μακραίωνη ἐπικοινωνία της μέ τό Ἰσλάμ, ἔτσι ὥστε εἶναι σέ θέσι νά διακρίνη τό πνεῦμα κάθε νέου διαλόγου.

Ἡ σύγκρισις τοῦ συγχρόνου ἀκαδημαϊκοῦ διαλόγου μέ τοὺς προαναφερθέντες διαλόγους μπορεῖ ἄριστα νά φανερώσῃ τίς **θεολογικές ἀστοχίες τοῦ συγχρόνου ἀκαδημαϊκοῦ ὀρθοδοξο-ισλαμικοῦ διαλόγου**.

Συγκριτική προσέγγισις τοῦ διαλόγου

1) Διαθησκευτικός συγκριτισμός.

Ο διάλογος κινείται σέ πλαίσια συγκριτικά. **Στόν όρισμό του συγκριτισμού κεντρική θέσι κατέχει ή άποδοχή όλων των πίστευων και ή άναγνώρισις της Άληθείας σ' όλες τις πίστεις.** Απορρίπτεται ή έννοια του προσηλυτισμού και έπιδιώκεται ένωσις επί πρακτικού και πραγματιστικού έπιπέδου χωρίς ένότητα πίστευωσ. **Η πλουραλιστική κοινωνία δέν άνέχεται άπόλυτα μεγέθη, σχετικοποιεί τά πάντα, άρα και την όρθόδοξο πίστι.** (πρβλ. Άρχιμ. Γεωργίου, *Όρθόδοξος Μοναχισμός και Άγιον Όρος*, έκδ. Ίεράσ Μονής Όσίου Γρηγορίου, 1997, σελ. 43, 72).

Στόν διάλογο τονίσθηκε άπό τουδς έκπροσώπουσ άμφοτέρων των πλευρών ή άνοχή των θρησκευτικών πεποιθήσεων της άλλης πλευράσ¹⁵. Η άνοχή αυτή δέν έχει άπλώς τόν χαρακτήρα της άνεξιθρησκείας. Δέν πρόκειται για σεβασμό των προσώπων πού προτιμοϋν νά πρεσβεϋουν την μία ή την άλλη πίστι. **Πρόκειται για σχετικοποίησι της Πίστευωσ.**

Ο Σεβ. Έλβετίας είναι σαφής: «κατά βάθος, μία έκκλησία ή ένας τέμενος... άποβλέπουν στην ίδια πνευματική καταξίωσι του άνθρώπου» (βλ. ύποσημ.15).

Άναρρωτιέται ό Όρθόδοξοσ πιστός, εάν μιά τέτοια δήλωσις μπορεί νά γίνη άπό ένα Όρθόδοξο Χριστιανό. **Η πνευματική καταξίωσις του άνθρώπου δέν είναι παρά ή κοινωνία του Αγίου Πνεύματος, ή μετοχή της Χάριτωσ του Θεού.** Αύτη ή πνευματική κατάστασις είναι ό καρπόσ του Αγίου Βαπτίσματος, της Θείας Εϋχαριστίας, της Όρθοδόξου άσκήσεωσ, και γενικώς της συσσωματώσεωσ του άνθρώπου στο Σώμα του Χριστού, στην Όρθόδοξο Έκκλησία. **Πώς "ένα τέμενος", ή ζωή δηλαδή κατά την διδασκαλία του Ίσλάμ, θα όδηγήση τόν άνθρωπο στην πνευματική τελείωσι, στον άγιασμό, όταν ό άνθρωποσ δέν έχει κάνει ούτε τό πρωταρχικό βήμα προς αυτήν την κατεύθουσι, πού είναι ή Όρθόδοξοσ Πίστις και τό Άγιο Βάπτισμα;**

Η αίτία για τό θεολογικό αυτό όλίσθημα εύρίσκεται στην έσφαλμένη παραδοχή ότι ό Χριστιανισμός και τό Ίσλάμ πιστεύουν στον ίδιο Θεό της Βίβλου, ένώ στην πραγματικότητα τό Ίσλάμ άποτελεϊ άρνηση του άληθινοϋ Θεού, έπειδη άρνεϊται τό τρισυπόστατον του Θεού και την θεότητα του Κυρίου Ίησοϋ Χριστού.

Για τό Ίσλάμ δέν άποτελεϊ ίσως πρόβλημα νά άναγνωρίση στούσ Χριστιανούσ την άληθινή πίστι έφ' όσον όμολογοϋν μονοθεία χωρίς διευκρινήσεις περί των προσώπων. Για τούσ Χριστιανούσ όμως είναι σοβαρωτάτη πλάνη νά περιορίσουν ή νά γενικεύσουν την Όρθόδοξο Πίστι άπλώς σέ μονοθεϊσμό.

Ο άγιος Νικόδημοσ ό Άγιορείτης χαρακτηρίζει την μονοπρόσωπη μονοθεία του Ίσλάμ κεκρυμμένη άσέβεια. Δυστυχώς οι Όρθόδοξοι διεπράξαμε τό όλίσθημα

αυτό από την πρώτη άκομη ακαδημαϊκή συνάντηση. **Ἡ πίστις σέ ἕνα Δημιουργό Θεό, τόν Θεό τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, θεωρήθηκε τό σημεῖο ἐνότητος τῶν δύο θρησκειῶν¹⁶ καί χρησιμοποιήθηκε ὡς ἀφετηρία γιά τόν παρόντα διάλογο¹⁷.**

Οἱ μουσουλμάνοι ὠδηγήθηκαν στήν σύγκλιση αὐτή κινούμενοι ἀκριβῶς πάνω στίς ἀρχές τῆς κορανικῆς διδασκαλίας. Εἶχαν ἀπέναντί τους Χριστιανούς, οἱ ὁποῖοι ἀποδέχθηκαν ὡς κοινή πίστη μαζί τους τόν μονοθεϊσμό, χωρίς σοβαρή ἐμμονή στό δόγμα τῆς Ἁγίας Τριάδος. Γι' αὐτό καί ἀποδέχθηκαν τήν σύγκλιση.

Ἐάν ὑποτεθῆ ὅτι οἱ Ὀρθόδοξοι ἐπέμεναν στήν Ὀρθόδοξο Πίστι, ἡ σύγκλιση θά ἦταν ἀδύνατη. Γιά νά ἐπιτευχθῆ ἡ σύγκλιση, τονίσθηκε ἰδιαίτερα ἡ κοινή πίστις σέ ἕνα Θεό, ἐνῶ ἔμειναν **“ψιλά γράμματα” ἡ Ὀρθόδοξος διδασκαλία περί Ἁγίας Τριάδος, περί τῆς θεότητος τοῦ Χριστοῦ** κλπ.

Ἐκφράσεις περί διαφορῶν σπανίως συναντῶνται στα κείμενα πού ἀναφέρονται στό διάλογο, ἀλλά καί αὐτές ὑποτονικές. Π.χ. «ὅπως ἐπίσης ἔχουν (ὁ Χριστιανισμός καί τό Ἰσλάμ) καί πολλά σημεῖα διαφοροποιήσεως στό καθαρῶς θεωρητικό θρησκευτικό τους περιεχόμενο»¹⁸.

Ἐντελῶς διαφορετικά ὅμως διαλέχθηκαν οἱ Ἅγιοι μέ τό Ἰσλάμ. Ὁμολόγησαν ἀκριβῶς τήν Ὀρθόδοξο Πίστι, σέ περιόδους μάλιστα πού οἱ Ὀρθόδοξοι θά εἶχαν λόγους νά ἀποσπάσουν εὐνοϊκώτερη συμπεριφορά ἐκ μέρους τῶν κυριάρχων Μουσουλμάνων ὑποτονίζοντας τό δόγμα τῆς Ἁγίας Τριάδος. Δέν ἔκαναν ἐν τούτοις οὔτε τήν παραμικρή ὑποχώρηση στά δόγματα τῆς Ὀρθοδόξου Πίστεως, πρᾶγμα πού πολλές φορές τούς ἐστοίχισε καί τήν ἴδια τήν ζωή.

Οἱ ἅγιοι **Νεομάρτυρες** εἶναι λαμπρά παραδείγματα. Ὁ ἅγιος **Νικόδημος ὁ Ἁγιορείτης** συνοψίζει ὡς ἐξῆς τήν στάσι τῶν ἁγίων Νεομαρτύρων: *«Ἐκεῖνοι (οἱ παλαιοὶ μάρτυρες) διά τήν πίστιν τῆς Ἁγίας Τριάδος ἐμαρτύρησαν; καί οὗτοι ὁμοίως, ἐκεῖνοι διά τό ὄνομα, καί τήν Θεότητα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἔχυσαν τό αἷμα τους; καί οὗτοι ὁμοίως· ἵνα μή λέγω ὅτι οὗτοι ἔχουσι τι περισσότερο ἀπό ἐκείνους καθ' ὅτι ἐκεῖνοι μέν ἠγωνίσθησαν κατά τῆς πολυθείας, καί εἰδωλολατρίας, ἥτις εἶναι μία προφανῆς ἀσέβεια, ὅπου δύσκολα ἠμπορεῖ νά ἀπατήσῃ ἕνα λογικό νοῦν, οἳτοι δέ ἠγωνίσθησαν κατά τῆς τῶν ἀλλοπίστων μονοπροσώπου μονοθείας, ἥτις εἶναι μία κεκρυμμένη ἀσέβεια, ὅπου εὐκόλως δύναται νά ἀπατήσῃ τόν νοῦν»¹⁹*

Ὁ ἅγιος **Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς** εἶχε ἐκτενῆ συνομιλία μέ τούς ἐξισλαμισθέντας Χιόνας καί τούς παρεστῶτας Τούρκους. Τοῦ εἶχε ζητηθῆ νά ἐκθέσῃ τήν Πίστι τῶν Χριστιανῶν.

Τό **πρώτο θέμα** πού ανέπτυξε ο Άγιος ήταν **τό μυστήριο της Αγίας Τριάδος**: «*Τό γοῦν μυστήριον τῆς καθ' ἡμᾶς εὐσεβείας οὕτως ἔχει. Μόνος ὁ Θεός ἐστιν, ὁ αἰεὶ ὢν καὶ διαμένων εἰς τοὺς αἰῶνας... Αὐτός γοῦν ὁ Θεός, ὁ μόνος ἀναρχος, οὐκ ἐστιν ἄλογος· αὐτός ὁ Θεός, ὁ μόνος ἀναρχος, οὐκ ἐστιν ἄσοφος....*».

Καί ὠλοκλήρωσε τὴν περί Αγίας Τριάδος ὁμολογία του μέ τό ἐξῆς συμπέρασμα: «*Οὐκοῦν ὁ Θεός τρία, καί τά τρία ταῦτα εἰς ἐστι Θεός καί Δημιουργός*»²⁰.

Στήν συνέχεια ὁ Άγιος συνεπλήρωσε τὴν ἐκθεσι τῆς Χριστιανικῆς Πίστεως μέ τὴν **διδασκαλία περί τῆς θεότητος τοῦ Χριστοῦ** ἀπαντῶν σέ ποικίλα ἐρωτήματα τῶν Τούρκων. Εἶναι σημαντικό νά λεχθῆ ἐδῶ ὅτι **Ἅγιος δέν διελέγετο ἐπί ἴσοις ὅροις, ὅπως ἐμεῖς σήμερα, ἀλλά κάτω ἀπό συνθήκες αἰχμαλωσίας, στερήσεων καί σωματικῶν κακώσεων**²¹, καί παρ' ὅλα αὐτά δέν ὑπέστειλε τό χριστιανικό του φρόνημα χάριν τῆς ὁποιαδήποτε γήινης ἀπολαβῆς.

Ὁμιλοῦντες περί τοῦ Αγίου Γηγορίου τοῦ Παλαμᾶ, θεωροῦμε ἀπαραίτητο νά ἐπισημάνουμε τὴν θλιβερά **παρανόησι μιᾶς ἐκφράσεως τοῦ Αγίου**.

Ἐλέχθη ὅτι ὁ ἅγιος Γρηγόριος συνεφώνησε τάχα ὅτι «*θά ἔλθῃ ποτέ ὁ χρόνος καθ' ὃν θὰ ἐπέλθῃ ἡ μεταξύ αὐτῶν (Ὁρθοδόξων καί Ἰσλάμ) ἀλληλοκατανόησις*», τό ὁποῖον καί εὐχήθηκε νά ἔλθῃ σύντομα²². Μία τέτοια ἐρμηνεία τῶν λόγων τοῦ αγίου Γρηγορίου ἐξυπηρετεῖ βέβαια τοὺς στόχους τοῦ συγχρόνου ὀρθοδοξο-ισλαμικοῦ διαλόγου γιά «ἀλληλοκατανόησι».

Πρόκειται ὅμως γιά **παρερμηνεία**. Στήν συνέχεια τοῦ κειμένου ὁ Άγιος ἐρμηνεύει τόν λόγο του «*ἐστὶ ποτέ ὅτε συμφωνήσομεν ἀλλήλοις*», λέγοντας: «*Συνεθέμην γάρ μνησθεῖς τῆς τοῦ ἀποστόλου φωνῆς, ὅτι ἐπὶ «τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ Χριστοῦ πᾶν γόνυ κάμψει καὶ πᾶσα γλῶσσα ἐξομολογήσεται ὅτι Κύριος Ἰησοῦς Χριστός εἰς δόξαν Θεοῦ Πατρός· τοῦτο δ' ἐστὶ πάντως ἐπὶ τῇ δευτέρᾳ παρουσίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ*» (Ἐπιστολή πρὸς τὴν ἑαυτοῦ Ἐκκλησίαν, Ε.Π.Ε., τ. 7, σελ. 190). Αὐτά λέγει ὁ Άγιος, **χωρίς νά ὑπονοῆ καμμία ἀλληλοκατανόησι συγκρητιστικοῦ τύπου, ἀλλά ἐννοῶν τὴν πραγματικὴ ἐπίγνωσι τῆς θεότητος τοῦ Χριστοῦ ἀπό τό Ἰσλάμ**.

Ὁ **ἅγιος Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός**, ἂν καί εἶναι συνοπτικώτερος στίς διατυπώσεις αὐτῶν τῶν δύο δογμάτων, ὅμως εὐθύς ἐξ ἀρχῆς προβαίνει σέ δραστικώτερη **ἀνασκευὴ τῆς διδασκαλίας τοῦ Ἰσλάμ περί τοῦ Θεοῦ καί περί τοῦ Χριστοῦ**. Στήν συνέχεια ἀσχολεῖται καί μέ ἄλλα θέματα. Προφανῶς προτάσσει τά δογματικά ἐπειδὴ τά θεωρεῖ ὡς θεμελιωδέστερα τῶν ἄλλων²³.

Τέλος ὁ **Πατριάρχης Γεννάδιος Σχολάριος** σέ καιρούς κατ' ἐξοχὴ δίσεκτους γιά τοὺς Ὁρθοδόξους, διελέχθη μέ ἀξιωματούχους Μουσουλμάνους καί στήν συνέχεια ἐπέδωσε δύο κείμενα μεταφρασμένα στήν ἀραβικὴ, στὰ ὁποῖα: **α) πραγματεύεται**

έκτενῶς περί τῆς μόνης σωτηρίου ὁδοῦ, τῆς πίστεως τῶν Χριστιανῶν, καί β) ἐκθέτει συνοπτικῶς τὴν Χριστιανικὴ διδασκαλία. Στά κείμενα αὐτά παρουσιάζεται ἡ διδασκαλία περί Ἁγίας Τριάδος καί περί τῆς θεανθρωπότητος τοῦ Χριστοῦ μέ σαφήνεια καί ὡς μοναδική πίστις πού ὀδηγεῖ στήν σωτηρία.

Ἐκτός τούτων ὁ ἱερός Γεννάδιος ἄφησε καί **τρίτο κείμενο-διάλογο**, περί τῆς θεότητος τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μέ κάποιον μουσουλμάνο λόγιο στρατιώτη²⁴.

Ὅταν κάποιος συγκρίνει τό θεολογικό πλαίσιο, μέσα στό ὁποῖο πραγματοποιεῖται ὁ σημερινός ὀρθοδοξο-ισλαμικός διάλογος, μέ τὴν θεολογία πού διέπει ὅλους τούς ἀνωτέρω διαλόγους τῶν Ἁγίων τῆς Ἐκκλησίας, διαπιστώνει μέ πολλή λύπη ὅτι **προωθείται ἕνας σοβαρώτατος διαθρησκευτικός συγκριτισμός. Πρῶτον, διότι παρασιωπῶνται καί δέν συζητοῦνται τά καιριώτατα αὐτά θέματα τῆς Πίστεως, καί δεύτερον, διότι ἡ παραδρομή των ἀπό τούς Ὀρθοδόξους ὑποδηλώνει «ἀναισθησία τοῦ μυστηρίου τῆς Ἐκκλησίας»** (π. Γεώργιος Φλωρόφσκυ). **Δέν φανερώνουν ἄραγε συγκριτισμό οἱ κατωτέρω ἐκφράσεις πού ἐνδεικτικῶς παραθέτουμε;**

«Ὁ λόγος τῆς θρησκείας ἀποκαθιστᾷ τὴν πνευματικὴν ἰσορροπίαν τοῦ ἀνθρώπου»²⁵.
Ἀναρωτώμεθα: καί ὁ λόγος τῆς θρησκείας τοῦ Ἰσλάμ;

«Οἱ δύο θρησκεῖες ἀποτελοῦν γιά τούς πιστοὺς τους δύο πλήρεις κύκλους πνευματικῆς ζωῆς..... Ἡ ἐτερόκεντρη αὐτὴ ἀφετηρία συντηρεῖ μία ἀναντίρρητη διπολικότητα στήν προσέγγιση ὄλων τῶν θεμάτων... Βεβαίως, ἡ προτροπὴ τῆς συμπτώσεως τῶν κέντρων τῶν δύο κύκλων δέν εἶναι ὀρατὴ οὔτε στό ἐγγὺς μέλλον. Ὑπάρχει ὅμως ἡ δυνατότητα οἱ ἐτερόκεντροι αὐτοὶ κύκλοι νά μὴ παραμείνουν ἀπλῶς ἐφαπτόμενοι, ἀλλὰ νά καταστοῦν τεμνόμενοι κύκλοι μέ συνεχῶς διευρυνόμενο τό κοινὸ τμήμα τους»²⁶. Δέν εἶναι λοιπὸν πιθανόν νά γίνουν ὁμόκεντροι, ἔστω καί ἐάν ὁ Σεβ. Ἐλβετίας δέν τό βλέπει πιθανόν στό ἐγγὺς μέλλον, ἐφ' ὅσον ἤδη ἡ τομὴ τῶν κύκλων δέν ἀφορᾷ μόνο πρακτικὰ ζητήματα, ἀλλὰ καί θέματα πίστεως;

«Οἱ θρησκείες μας δέν εἶναι πρόθυμες νά διαταράξουν τὴ θεία εἰρήνη τοῦ οὐρανοῦ γιά νά ὑπηρετήσουν τὴν ἀπαράδεκτη πολεμικὴ ὑστερία τῶν ἀρχόντων τῆς γῆς»²⁷.
Ἀναρωτώμεθα: **Ποιά κατάστασις χαρακτηρίζεται ὡς θεία εἰρήνη τοῦ οὐρανοῦ;**

Σύμπτωσις ἀξιών: μοιραῖο σφάλμα ἢ τέχνασμα;

Ὑποστηρίχθηκε στὸν διάλογο ὅτι ὁ Χριστιανισμὸς καί τό Ἰσλάμ ἔχουν κοινές

άνθρωπιστικές, πνευματικές και ήθικες αξίες²⁸. Τοῦτο θεωρήθηκε φυσικό ἐπακόλουθο τῆς κοινῆς πίστεως σέ ἕνα δημιουργό Θεό καί στήν ἐνότητα τοῦ ἀνθρωπίνου γένους ὡς δημιουργήματος τοῦ Θεοῦ²⁹.

Δυστυχῶς τὸ ὀλίσθημα τῶν Ὁρθοδόξων στήν θεολογία ἔγινε ἀφετηρία γιά σφάλματα στήν ἀνθρωπολογία καί τήν ἠθική. Εἶναι ἄλλωστε γεγονός ὅτι **ἡ ἠθική ἀπορρέει ἀπό τήν θεολογία.**

Δέν ἔχουμε ἰδεῖ ἀκόμη δημοσιευμένα τά Πρακτικά τῶν ἀκαδημαϊκῶν συναντήσεων -ἀνεκοινώθη ὅτι θά δημοσιευθοῦν- γιά νά μπορέσουμε νά κρίνουμε τίς εἰσηγήσεις περί κοινῶν ἀξιῶν στό Ἰσλάμ καί στόν Χριστιανισμό ἐπί τῆ βάσει συγκεκριμένων θρησκευολογικῶν μελετῶν.

Θεωροῦμε πρός τό παρόν δεδομένη τήν κοινή ἀνακοίνωση τοῦ διαλόγου περί ὑπάρξεως κοινῶν ἀξιῶν στίς δύο πλευρές.

Δέν μποροῦμε νά ἀρνηθοῦμε ὅτι στό Ἰσλάμ ὑπάρχουν ἠθικές αξίες. Ὁ φυσικός νόμος ἐδόθη σέ ὅλους τούς ἀνθρώπους. Ἐπειδή οἱ μουσουλμανικοί λαοί εἶναι πολύ κοντά μας, ἴσως ἔχουμε προσωπική γνῶσι γιά τήν θρησκευτικότητα, τήν καλωσύνη, τήν τιμιότητα, τήν φιλοξενία, τήν φιλανθρωπία τους κλπ.

Ἴσως μάλιστα σέ ὠρισμένες περιπτώσεις, οἱ ἠθικές αὐτές ἀρχές νά εἶναι πύο ἰσχυρές στόν μουσουλμανικό κόσμο. Πρέπει αὐτό νά μᾶς ἐλέγξει καί νά μᾶς προβληματίσει.

Ἐν προκειμένῳ ὅμως ἔχει σημασία ἐάν οἱ ἀνθρωπιστικές καί ἠθικές αξίες πού ἀπορρέουν ἀπό τήν κορανική διδασκαλία συμπίπτουν μέ ἐκεῖνες πού ἀπορρέουν ἀπό τήν διδασκαλία τοῦ Εὐαγγελίου.

Ἡ θρησκευολογία ἔχει ἐπισημάνει σημαντικές διαφορές στήν ἠθική διδασκαλία μεταξύ Ἰσλάμ καί Χριστιανισμοῦ. Ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Ἀλβανίας **Ἀναστάσιος (Γιαννουλάτος)** γράφει χαρακτηριστικά: «Πολλά ἰσλαμικά ἠθικά ἀρχαί συμπίπτουν πρός τάς ὑπό τοῦ Χριστιανισμοῦ κηρυσσομένας, ἀλλαι εἶναι οὐδέτεροι, ἐνῶ ὠρισμεναι ἔρχονται εἰς σαφή ἀντίθεσιν πρός τό εὐαγγελικόν πνεῦμα. Ἰδιαιτέρως ἀμφισβητοῦνται καί σκανδαλίζουσι τόν σύγχρονον ἄνθρωπον αἱ κοινωνικά δομαί, αἱ ἀντιστρατευόμεναι εἰς τό δικαίωμα ἐλευθερίας ὅλων τῶν ἀνθρώπων καί συγκεκριμένως, πρῶτον, ἡ σαφῆς ὑποτίμησις τῆς γυναικός καί ἡ σκανδαλώδης μονομέρεια ὑπέρ τοῦ ἀνδρός εἰς ζητήματα γάμου καί διαζυγίου· δεύτερον, ἡ ἐπίσημος θρησκευτική ἀναγνώρισις τοῦ θεσμοῦ τῆς δουλείας· τρίτον, ἡ θεολογική δικαίωσις τοῦ πολέμου, παρά τάς ἠπίας ἐρμηνείας καί διασαφήσεις, καί ἡ ἀνύψωσις ὠρισμένων μορφῶν του ὡς "ἱερῶν"»³⁰.

Εἶναι γνωστές, ἄλλωστε, οἱ διακηρύξεις ὠρισμένων ἰσλαμικῶν Κρατῶν καί πολλῶν

ισλαμικών ομάδων περί αναλήψεως ιεροῦ πολέμου κατά τῶν Χριστιανῶν κατά τήν διάρκεια τῶν προσφάτων πολεμικῶν συγκρούσεων στόν Περσικό Κόλπο καί στήν Βοσνία³¹.

Θά πρέπει ἐπίσης νά ἐπισημάνουμε ὅτι ἀπό πλευρᾶς τῶν Μουσουλμάνων εἶναι εὐκολο νά ὑποστηριχθῇ ἡ σύμπτωσης ἀνθρωπιστικῶν καί ἠθικῶν ἀξιῶν Ἰσλάμ καί Χριστιανισμοῦ, διότι μπορεῖ νά ἀποδοθῇ στόν κοινό κατ' αὐτούς μονοθεϊσμό τῶν δύο πίστεων.³²

Ἀπό πλευρᾶς ὅμως τῶν Ὁρθοδόξων δέν μπορεῖ νά δικαιολογηθῇ τέτοια σύμπτωσης, διότι καθ' ἡμᾶς **ὑπάρχει ἀγεφύρωτο χάσμα στήν περί Θεοῦ διδασκαλία μεταξύ Ὁρθοδοξίας καί Ἰσλάμ.**

Ὁ ἅγιος Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς, κατά τόν διάλογό του μέ τόν Ἰσμαήλ, ἐγγονό τοῦ ἀμηρᾶ Ὁρχάν, **κάνει ἀποφασιστική τομή στόν τρόπο ἐκτιμῆσεως τῆς ἀξίας τῶν ἀγαθοεργιῶν. Ἡ ἐλεημοσύνη, λέγει, ἔχει πραγματική ἀξία ὅταν ἀπορρέει ἀπό τήν ἀγάπη πρὸς τόν ἀληθινό Θεό³³. Μέ τόν τρόπο αὐτόν ἐξαρτᾶ ἄμεσα τήν ἠθική ἀπό τήν θεογνωσία, τήν γνῶσι τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ, καί ὄχι ἀπλῶς ἀπό τήν πίστι σέ Θεό.**

Γιά τόν λόγο αὐτόν ἀκριβῶς, ἀφοῦ ἀποδεικνύει τήν πλάνη τοῦ Ἰσλάμ ὡς πρὸς τά δόγματα τῆς πίστεως, συμπεραίνει κατόπιν ὁ Ἅγιος καί τήν **ποιότητα τῆς ἠθικῆς του**: «Ἐπεὶ γοῦν γνόντες περί ὧν ὁ λόγος τόν Χριστόν οὐχ ὡς Χριστόν ἐδόξασαν ἢ ἐσεβάσθησαν, “παρέδωκεν αὐτούς ὁ Θεός εἰς ἀδόκιμον νοῦν” καί “πάθη ἀτιμίας”, ὥστε βιοῦν αἰσχρῶς καί ἀπανθρώπως καί θεομισῶς καί, κατά τόν ἐκ παιδός ὑπό Θεοῦ μεμισημένον καί τῆς πατρικῆς εὐχῆς ἀπωσμένον Ἡσαῦ, ἐπί τόξω καί μαχαίρα καί ἀσωτία ζῆν, ἐπεντυφῶντας ἀνδραποδισμοῖς, φόνοις, λεηλασίαις, ἀρπαγαῖς, ἀκολασίαις, μοιχεῖαις, ἀνδρομανίαις. Καί οὐ μόνον αὐτοί τά τοιαῦτα πράττουσιν, ἀλλ' ὡ τῆς παρανοίας, καί τόν Θεόν συνευδοκεῖν τούτοις οἴονται. Οὕτως ἐγώ περὶ τούτων διανοοῦμαι, τά κατ' αὐτούς νῦν εἰδῶς ἀκριβέστερον»³⁴.

Στόν διάλογον πού εἶχε κάνει ὁ ἅγιος Γρηγόριος μέ τόν **Τασιμάνη** (τουρκο κληρικό) **ἀξιολογεῖ τήν ἠθική τοῦ ιεροῦ πολέμου τοῦ Μωάμεθ καί τήν χαρακτηρίζει ἀλλοτρία πρὸς τό θέλημα τοῦ Θεοῦ**. Γράφει: «Ἐξ ἀνατολῆς δέ κινήσας μέχρι δύσεως διῆλθε νικῶν, ἀλλά πολέμῳ καί μαχαίρα καί φόνοις καί λεηλασίας καί ἀνδραποδισμοῖς ἀνθρώπων καί ἀνδροκτασίαις, ὧν οὐδέν ἐκ τοῦ Θεοῦ ὄντος ἀγαθοῦ προηγουμένως ἐστί»³⁵.

Δέν ἀρκεῖται μόνον στήν ἀξιολόγησι αὐτή, ἀλλά **συγκρίνει τήν ἠθική βάσι τῆς ἐξαπλώσεως τοῦ Ἰσλάμ μέ τήν ἀντίστοιχη τοῦ Εὐαγγελίου**. Γιά τήν πρώτη λέγει: «ὁμοῦ τε βίαν ἐπάγων καί τά καθ' ἡδονήν προτεινόμενος (ὁ Μωάμεθ)», ἐνῶ γιά τήν **Δευτέρα**: «καίτοι τῶν τοῦ βίου σχεδόν ἀπάντων ἡδέων ἀπάγουσα (ἡ

διδασκαλία του Εὐαγγελίου, δηλ. οἱ Ἀπόστολοι), μηδεμίαν αὐτὴ βίαν ἐπάγουσα, νικῶσα δὲ μᾶλλον τὴν ἀντεπαγομένην βίαν ἐκάστοτε»³⁶. Εἶναι φανερό ὅτι **ὄχι μόνο δὲν ταυτίζονται, ἀλλὰ πολὺ ἀπέχουν μεταξύ τους οἱ ἠθικὲς ἀρχὲς πού διέπουν τὴν ἐξάπλωσι τοῦ Ἰσλάμ καὶ τὸ κήρυγμα τοῦ Εὐαγγελίου.**

Ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός, σχολιάζων τὴν οἰκογενειακὴ ἠθικὴ τοῦ Ἰσλάμ, ἀποκαλύπτει τὴν ταπεινότητά της καὶ κατακλείει τὸν λόγο του συστελλόμενος νὰ ἀπαριθμήσει ὅσα ἀπρεπῆ γράφει ὁ Μωάμεθ στό Κοράνιο: «καὶ τότε ποιήσον καὶ τοιῶσδε, ἵνα μὴ πάντα λέγω, ὡς ἐκεῖνος αἰσχρά»³⁷.

Ὁ **ιερός Γεννάδιος** γιὰ τὸ θέμα αὐτὸ ἀφιερώνει σημαντικό μέρος τῆς πραγματείας του *Περὶ τῆς μόνης ὁδοῦ πρὸς τὴν σωτηρίαν τῶν ἀνθρώπων*. Ὁμιλῶν μέ πολλή προσοχή –διότι ἐπρόκειτο νὰ μεταφρασθῆ ἀραβιστί καὶ νὰ διανεμηθῆ στους μουσουλμάνους ἀξιωματούχους- καὶ μέ περισσὴ ἐπιστημονικότητα, ἀποδεικνύει ὅτι ὁ εὐαγγελικὸς νόμος «τοῦ ἡμετέρου Ἰησοῦ, ἐτελείωσε δὲ τὴν ἀνθρωπίνην ὄρεξιν τῶ δοῦναι λόγους καὶ ὑποδείγματα τῶν ἀληθινῶν ἀρετῶν, αἱ μὴ μόνον τὰς ἐξωτέρας ἐνεργείας ἡμῶν, ἀλλὰ καὶ αὐτὰς τὰ ἐν τῇ ψυχῇ κινήσεις τάττειν καὶ ἀπευθύνει πρὸς τὸν Θεὸν δύνανται...».

Καὶ συμπεραίνει: «**εὐλόγως διὰ ταῦτα πιστεύομεν μόνον τὸν εὐαγγελικὸν νόμον τὴν ὁδὸν εἶναι τῆς σωτηρίας**»³⁸.

Στὴν συνήθως προβαλλομένη ἔνστασι, ὅτι ὁ μὲν εὐαγγελικὸς νόμος εἶναι ὁδὸς σωτηρίας, ἀλλὰ παρεποιήθη ἀπὸ τοὺς Χριστιανοὺς καὶ ἐπομένως ἡ κορανικὴ διδασκαλία διορθώνει τίς παραποιήσεις αὐτές, ὁ Πατριάρχης Γεννάδιος μέ ἀνυποχώρητη εὐθύτητα ἀπαντᾷ:

«Καὶ οὕτως.... γέγονε δῆλον, ὅτι μία καὶ τελειωτάτη τῆς σωτηρίας ὁδὸς ἐστὶν ἡ διδασκαλία τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν αὐτῶν μαθητῶν, καὶ ὅτι ἐν τῇ τοιαύτῃ ὁδῶ οἱ τῇ διδασκαλίᾳ ταύτῃ ἠκολουθηκότες γεγόνασιν πάντες, καὶ ὅτι νόμος τελειότατος ἐκ Θεοῦ εἰς ἀνθρώπους ἦλθεν ὁ εὐαγγελικὸς, καὶ οὗτος ἀπὸ τῶν τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ χρόνων ἄχρι καὶ νῦν ἀδιάφθορος ἐν τοῖς πανταχοῦ μένει χριστιανοῖς, ἐν οἷς, εἰ καὶ πλείους αἱρέσεις εἰσὶν, οὐ τὸ διαφόροις κεχρῆσθαι εὐαγγελίοις, ἀλλὰ τὸ διαφόρως νοεῖν τὰ ὁμοίως γεγραμμένα συνίστανται»³⁹..

Ἀπὸ τὰ ἀνωτέρω συμπεραίνεται, νομίζουμε, μέ εὐκολία ὅτι οἱ Ὀρθόδοξοι ἐκπρόσωποι στὸν σύγχρονο ὀρθοδοξο-ισλαμικὸ διάλογο δὲν ἐπρόσεξαν σοβαρά, οὔτε τὰ πορίσματα τῆς θρησκευολογίας οὔτε, πολλῶ μᾶλλον, τὴν κρίσι τῶν Ἁγίων τῆς Ἐκκλησίας περὶ τῆς ἠθικῆς τοῦ Ἰσλάμ. Φαίνεται ὅτι **ἡ συμφωνία τους περὶ συμπτώσεως τῶν ἀνθρωπιστικῶν καὶ ἠθικῶν ἀξιῶν τῶν δύο κόσμων ἀποτελεῖ μοιραῖο ἐπακόλουθο τῆς δογματικῆς των πρῶτα συμπτώσεως ἢ σεσοφισμένη φόρμουλα γιὰ νὰ περάσῃ ὁ διαθρησκευτικὸς συγκριτισμὸς**

από την θεωρία στην πράξη⁴⁰.

Ανθρωποκεντρική αντιμετώπιση.

Από τις προηγούμενες παραγράφους φαίνεται ότι ένα ανθρωποκεντρικό πνεύμα διέπει τα φρονήματα των Ὀρθοδόξων εκπροσώπων στον διάλογο. Πρώτιστη βέβαια μαρτυρία είναι η παράκαμψις των θεολογικών προβλημάτων και η άβρόχιος ποσί διαπεραίωσις στά πρακτικώτερα ζητήματα στις σχέσεις Ὀρθοδόξων καὶ Μουσουλμάνων. Μαζί όμως μέ τά θεολογικά, έχουν παραθεωρηθῆ καί τὰ ανθρωπολογικά ζητήματα πού αντιμετωπίζονται πολύ διαφορετικά από τὸ Ἰσλάμ καί τὸν Χριστιανισμό.

Ἡ ανθρωποκεντρική προσέγγις τῶν προβλημάτων, ὅπως τῶν ἐντάσεων, τῶν συγκρούσεων καί τῶν ἀναμετρήσεων ἀνάμεσα στούς δύο κόσμους, δέν εἶναι λυτρωτική γιά τὸν ἄνθρωπο. Ἀναστέλλει ἐνδεχομένως τήν ἀνάπτυξι καί τήν ἐπιδείνωσι θρησκευτικῶν ἀνταγωνισμῶν, δέν προσφέρει ὅμως τήν ἀληθινή λύτρωσι πού προσφέρει ἡ Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ.

Μέ τήν προοπτική τοῦ ἐν λόγῳ διαλόγου ὀλόκληρος ὁ ἰσλαμικός κόσμος, «ὑπὲρ ὧν Χριστός ἀπέθανε», δέν μπορεῖ νά ἀποκομίση μήνυμα εὐαγγελικό-λυτρωτικό. Ἄλλωστε, ἀναγνωρίζοντας στούς ἀλλοπίστους τήν Ἀλήθεια, στεροῦμε ἀπό τήν Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ τήν ἰδιότητα νά κηρύσση τό Εὐαγγέλιο πάση τῇ κτίσει.

Οἱ ἅγιοι Πατέρες, ὅπως εἶδαμε στά προηγούμενα, ἔδωσαν μεγάλη βαρύτητα στήν διακήρυξι τῆς ὀρθοδόξου χριστιανικῆς θεολογίας. Δέν περιορίσθηκαν σ' αὐτήν, ἀλλά **ἀνεσκεύασαν καί τίς ανθρωπολογικές πλάνες τοῦ Ἰσλάμ**. Δέν τό ἔκαναν ἰδεολογικά. Δέν εἶχαν λόγους νά κηρύσσουν μία χριστιανική ἰδεολογία. Τό ἔπραξαν **ἀπό ἀγάπη Χριστοῦ πρὸς τοὺς ἀλλοπίστους καί ποιμαντική εὐθύνη πρὸς τοὺς ὁμοτίμους**.

Ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός ἔβλεπε ἀπό κοντά τά σοβαρά προβλήματα πού δημιουργοῦσε ἡ μουσουλμανική πλάνη στούς Χριστιανούς τῆς Συρίας καί τῆς Παλαιστίνης. Εἶναι εὐκόλο νά ἀντιληφθοῦμε τὸν ζῆλο του στούς διαλόγους πού πολλές φορές φαίνεται νά πραγματοποιοῖσε μέ τοὺς Μουσουλμάνους. Εἶναι χαρακτηριστικό ὅτι στά πολύ μικρά σέ ἔκτασι ἀντι-ισλαμικά κείμενά του ἀντιμετωπίζει καίρια τίς σοβαρότερες θεολογικές ανθρωπολογικές καί σωτηριολογικές πλάνες τοῦ Ἰσλάμ.

Τό ἡμισυ τῆς Διαλέξεως Σαρακηνοῦ καί Χριστιανοῦ⁴¹ ἀφιερώνει στό θεμελιῶδες

άνθρωπολογικό πρόβλημα της ελευθερίας της βουλήσεως. **Κατά την χριστιανική διδασκαλία ή ελευθέρα βούλησις, τό αύτεξούσιον, είναι όντολογικό στοιχείο της άνθρωπίνης φύσεως.**

Στήν συνεργία της άνθρωπίνης ελευθερίας μέ την θεία Χάρι εύρίσκεται ή όδός της σωτηρίας. Τό Κοράνιο άρνεΐται ότι ό άνθρωπος έχει ελευθερία της βουλήσεως. Τό καλό και τό κακό κατά την κορανική διδασκαλία έχουν την αίτία τους στόν Θεό. Γι' αυτό και ή άμαρτία δέν έχει για τό Ίσλάμ όντολογικές έπιπτώσεις στην άνθρωπίνη φύσι, αλλά άποτελεΐ άπλώς ήθικη παράβασι του νόμου.

Άκόμη και οι μεταγενέστερες έρμηνείες του Κορανίου δέν κατώρθωσαν να υπερπηδήσουν όριστικά τό **σκάνδαλο του άπολύτου προορισμού**, διότι τό Κοράνιο άρνεΐται πεισμόνως να άναγνωρίση και να άποδεχθΐ την δικαίωσι που πραγματοποίησε ό Υιός του Θεού μέ την σάρκωσι και τό Πάθος Του.

Εΐναι προφανείς οι σωτηριολογικές συνέπειες του άπολύτου προορισμού της κορανικής διδασκαλίας. Ό άγιος Ίωάννης ό Δαμασκηνός άνατρέπει την πλάνη αυτή, όχι μόνο για να μή άποδίδεται βλάσφημα ή αίτία του κακού στό Θεό, αλλά και διότι ή σωτήριος μετάνοια έξαρτάται από τον ελεύθερο προσανατολισμό του αύτεξουσίου μας στόν Θεό.

Δέν είναι τυχαίο επίσης ότι σε όλους άνεξαιρέτως τους διαλόγους των Αγίων που προσφέρονται ως πρότυπα ισλαμο-χριστιανικού διαλόγου, τό **πρόβλημα της προφητικής άξίας του Μωάμεθ** τίθεται εύθύς έξ αρχής. Πολλοί νομίζουν ότι είναι θέμα πολεμικής τακτικής, για να υποσκάψουν οι Χριστιανοί τά θεολογικά θεμέλια του Ίσλάμ. Δέν είναι όμως έτσι. Πρόκειται για σοβαρώτατο σωτηριολογικό πρόβλημα.

Εΐναι δυστύχημα ότι τον διάλογο σήμερα δέν έχει άπασχολήσει τό θέμα αυτό, έξ όσων τουλάχιστον μπορούμε να γνωρίζωμε. Άς ιδούμε όμως την ιδιαίτερη σημασία του θέματος.

Για τό Ίσλάμ ή προφητεία είναι ένα χάρισμα του Θεού σε έκλεκτούς Του μέ σκοπό να έξαγγείλουν την σωτήριο βουλή στους ανθρώπους. Ό Άδάμ, ό Νώε, ό Δαβίδ, ό Άβραάμ, ό Χριστός και έξχατος πάντων ό Μωάμεθ, είναι οι προφήται του Θεού, σύμφωνα μέ την κλασική κορανική διδασκαλία.

Ύποστηρίζεται επίσης από μουσουλμάνους θεολόγους ότι ή προφητεία έχει δοθΐ και σε άλλους έκτός των λαών της Βίβλου άνδρες. Γι' αυτούς ό Βούδας, ό Ζωροάστρης, κ.ά. είναι επίσης προφήται του Θεού μέ συγκεκριμένη άποστολή προς τον λαό τους⁴².

Ἡ διδασκαλία αὐτή περί προφητείας εἶναι ἄμεσα συνδεδεμένη μέ τήν σωτηριολογία του Ἰσλάμ. Ἡ σωτηρία στό θρησκευτικό αὐτό σύστημα περιορίζεται στήν ὑπακοή (ἀπόλυτη ὑποταγή, ἰσλάμ) στόν ἕνα καί μοναδικό Θεό⁴³, χωρίς νά συνδέεται μέ τήν ὄντολογική ἀνακαίνισι τοῦ ἀνθρώπου.

Ἀκόμη καί ἡ μεταγενέστερη ἀντίληψις τοῦ Ἰσλάμ καί τοῦ σουφισμοῦ (μυστικισμοῦ τοῦ Ἰσλάμ) περί σωτηρίας, πού ἀπομακρύνεται συνεχῶς ἀπό τήν ἀρχαϊκή ἀντίληψι, δέν κατευθύνεται οὐσιαστικά πρός τήν ἀληθινή σωτηρία.

Κλίνει ἐφ' ἑνός πρός τόν πανθεϊσμό, καί ἀφ' ἑτέρου δέν ἐπιτυγχάνει νά ἀναγάγῃ τόν ἀνθρωπο στήν θεία Ζωή. Ἡ παχυλή βέβαια ζωή στόν παράδεισο τοῦ Ἰσλάμ δέν μπορεῖ νά νοηθῆ οὔτε ὡς ὄντολογική ἀνακαίνισις οὔτε ὡς σωτηρία ἀπό κάθε ἔμφρονα ἀνθρωπο.

Τήν διδασκαλία περί τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἀντλεῖ τό Ἰσλάμ ἀπό τήν ἀντιχριστιανική ἰουδαϊκή καί τήν αἵρετική χριστιανική (ἀρειανική-νεοστοριανική) γραμματεία. Τόν δέχεται ὡς μέγα προφήτη, ὡς σφραγίδα τῆς ἀγιότητος, ὡς τόν μέλλοντα νά κρίνῃ τόν κόσμο κατὰ τήν Δευτέρα Παρουσία. Τόν θεωρεῖ ἐπίσης Λόγο καί Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ, γεννηθέντα ἀπό τήν παρθένο Μαρία (ὄχι τήν Κυρία Θεοτόκο, ἀλλά τήν ἀδελφή τοῦ Μωϋσέως), διδάσκαλο τοῦ μονοθεϊσμοῦ, καί τέλος ἀναληφθέντα στούς οὐρανοῦς μέχρι τῆς δευτέρας ἀποτολῆς του γιά τήν κρίσι.

Ἄρνεϊται τήν θεότητα τοῦ Χριστοῦ, τόν Σταυρικό του θάνατο καί τήν Ἀνάστασι, διότι τά θεωρεῖ ἀνοίκεια καί βλάσφημα γιά ἕνα προφήτη τοῦ Θεοῦ. Γι' αὐτό καί βδελύσσεται τόν Τίμιο Σταυρό. Γιά νά στηρίξῃ ὅλη αὐτή τή διδασκαλία περί Ἰησοῦ Χριστοῦ, τό Ἰσλάμ ὑποστηρίζει ὅτι οἱ Χριστιανοί διαστρέβλωσαν μέ προσθαφαιρέσεις καί παραποιήσεις τό ἀρχικό Εὐαγγέλιο πού ἐκήρυξε ὁ Ἰησοῦς.

Ὅλα αὐτά τά παραδοξολγήματα θεωρήθηκαν κατὰ τόν ὑπ' ὄψιν μας διάλογο σημεία διαφοροποιήσεως στό καθαρῶς θεωρητικό θρησκευτικό περιεχόμενο τῶν θρησκειῶν, ἐσωτερική ὑπόθεσις τῆς κάθε θρησκείας, καί δέν ἀξιολογήθηκαν.

Εἶναι χαρακτηριστικό ὅτι **τά στοιχεῖα ἀκριβῶς ἐκεῖνα πού συνιστοῦν τήν πεμπτοσύια τοῦ Χριστιανισμοῦ, ὅπως εἶναι ἡ «μωρία τοῦ Σταυροῦ», τό Τριαδικόν τοῦ Θεοῦ καί ἡ ἐνανθρώπησις τοῦ Θεοῦ Λόγου, πού ὑπερβαίνουν τήν ἀνθρωπίνη λογική καί δηλώνουν τήν ἐξ ἀποκαλύψεως προέλευσί του, ἀπορρίπτονται κατὰ τρόπον ἀπόλυτο ἀπό τό Ἰσλάμ** πού ἐν τούτοις ἐπιμένει νά ἰσχυρίζεται ὅτι ἀποτελεῖ ἐξ ἀποκαλύψεως θρησκεία.

Ἡ οὐσία ὅμως τῆς ἀποκαλύψεως ἔγκειται στήν φανέρωσι τῆς ἀλήθειας τοῦ Θεοῦ πού δέν μπορεῖ νά συλλάβῃ ὁ ἀνθρωπος. Ἀλήθειες πού συλλαμβάνει ὁ ἀνθρώπινος νοῦς ὑπάρχουν σέ ὅλες τίς θρησκείες πού δημιουργεῖ ὁ ἀνθρωπος. Στίς περιπτώσεις αὐτές ἀκολουθοῦν καί θεοί "κατ' εἰκόνα καί καθ' ὁμοίωσιν" τοῦ

άνθρώπου.

Τό ριζικῶς διάφορο στήν Ἐκκλησία εἶναι ὅτι **δέν δημιουργεῖ τόν Θεό “κατ’ εἰκόνα” τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλά καλεῖ τόν ἄνθρωπο νά τηρήσῃ τίς ἐντολές τοῦ Χριστοῦ καί νά ἀποκαλύψῃ ἐντός του τά ἰδιώματα τῆς αὐθεντικῆς φύσεώς του, πού δημιουργήθηκε «κατ’ εἰκόνα» Θεοῦ**44. Γι’ αὐτό οἱ ἐντολές τοῦ Χριστοῦ φαίνονται παράδοξες καί ἀφύσικες στόν ἐκπεσόντα ἄνθρωπο καί ἐν προκειμένῳ στούς Μουσουλμάνους, οἱ ὁποῖοι **ἀποδέχονται δόγματα καί ἠθικές ἀξίες προσαρμοσμένες στά μέτρα τοῦ ἐμπαθοῦς ἀνθρώπου**45. Ἀλλά καί γι’ αὐτό οἱ τηρηταί τῶν ἐντολῶν τοῦ Χριστοῦ, οἱ Ἅγιοι τῆς Ἐκκλησίας, εἶναι οἱ κατ’ ἐξοχήν αὐθεντικοί καί καθολικοί ἄνθρωποι. Εἶναι οἱ ἄνθρωποι πού ἀγαποῦν καί εἰρηνεύουν μέ ὅλους χωρίς ὄρια.

Ἡ ἀγάπη πρὸς τοὺς ἐχθρούς, πού εἶναι ἢ κατ’ ἐξοχήν χριστιανικὴ ἀρετὴ, δέν εἶναι λογικά κατανοητὴ καί γι’ αὐτό δέν γίνεται ἀποδεκτὴ ἀπὸ τό Ἰσλάμ. Καί ὁ Τριαδικὸς Θεός, πού ἀποτελεῖ τό πρότυπο τῆς ἐν κοινωνίᾳ ζωῆς τῶν ἀνθρώπων στήν Ἐκκλησία, εἶναι ἐπίσης ἀσύλληπτος καί γι’ αὐτό ἀπορρίπτεται ἀπὸ τό Ἰσλάμ.

Τέλος ὁ Θεός, πού γίνεται ἄνθρωπος καί πεθαίνει ὡς κακοῦργος στόν Σταυρό, εἶναι ἀκατανόητος καί ἡ ἀλήθεια αὐτὴ θεωρεῖται βλασφημία ἀπὸ τό Ἰσλάμ. Αὐτά ὅμως ἀποτελοῦν τά κατ’ ἐξοχήν γνωρίσματα τοῦ Χριστιανισμοῦ καί σέ αὐτά θεμελιώνεται ὀλόκληρο τό μυστήριον τῆς σωτηρίας καί ἀνακαινίσεως τοῦ ἀνθρώπου.

Ἄν αὐτά παραθεωρηθοῦν ἢ θεωρηθοῦν ἐσωτερικὴ μόνον ὑπόθεσις τοῦ Χριστιανισμοῦ, τότε ποιὸς Χριστιανισμὸς ἀπομένει γιὰ νά διαλεχθῇ μέ τό Ἰσλάμ;

Οἱ Ἅγιοι Πατέρες, ὅπως ἤδη ἀνεφέρθη ἀνασκευάζουν λεπτομερῶς ὅλες αὐτές τίς πλάνες. Ἀποδεικνύουν ὅτι ὁ Χριστὸς εἶναι Θεὸς καί Υἱὸς τοῦ Θεοῦ καί, πῶς συγκεκριμένα, Θεάνθρωπος46.

Ἀποδεικνύουν μέ Γραφικὲς μαρτυρίες ὅτι **«πάντες οἱ προφῆται καί ὁ νόμος ἕως Ἰωάννου προεφήτευσαν»** (Ματθ. ια’, 13), καί ἐπομένως **ὁ Μωάμεθ δέν εἶναι προφήτης.** Τό κάνουν αὐτο γιὰ **δύο λόγους:**

Πρῶτον, γιὰ νά ἀποδειχθῇ ὁ Μωάμεθ ψευδοπροφήτης47. Σύμφωνα μέ τόν **ἅγιον Ἰωάννη τόν Εὐαγγελιστή:** *«πᾶν πνεῦμα ὃ μὴ ὁμολογῇ Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν ἐν σαρκὶ ἐληλυθότα, ἐκ τοῦ Θεοῦ οὐκ ἔστι»* (Α΄ Ἰω. 4,2) καί κατὰ τόν **ἅγιον Ἀπόστολο Πέτρο:** *«ἔσονται ψευδοδιδάσκαλοι καί ψευδοπροφῆται, οἵτινες παρεισάξουσιν αἰρέσεις ἀπωλείας»* (Β΄ Πέτρ. 2,1). Γι’ αὐτό τόν λόγο καί σέ κάθε

έρωτησι τῶν μουσουλμάνων, ἂν ἀναγνωρίζουμε τόν Μωάμεθ ὡς προφήτη, ἢ ἀπάντηση τῶν Ἁγίων εἶναι σταθερά ἀρνητική. Ὁ **ἅγιος Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς** σημειώνει: «ἐκεῖνος (ὁ Ἰσμαήλ) ἤρετο πάλιν, εἰ δεχόμεθα καί ἀγαπῶμεν καί ἡμεῖς τόν προφήτην αὐτῶν Μεχούμετ. Ἐμοῦ δέ ἀπαγορεύσαντος, ἐκεῖνος τήν αἰτίαν ἐζήτηι. Ἐμοῦ δέ καί πρὸς τοῦτο τήν ἀπολογίαν ἱκανήν ὡς πρὸς τόν ἀκούοντα παρασχόντος...»⁴⁸.

Ὁ **ἅγιος Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός ἀπορρίπτει τήν προφητική ιδιότητα τοῦ Μωάμεθ, ἐπειδὴ δέν ἔχει τήν ἄνωθεν μαρτυρία**, καί μέ κάποια εἰρωνεῖα δείχνει ἀφελῆ καί γελοῖο τόν ἰσχυρισμό ὅτι ἔλαβε κοιμώμενος τόν κοράνιο⁴⁹.

Ὁ **ιερός Γεννάδιος** μέ τήν διακριτική του σοβαρότητα συμπεραίνει: «οὕτως ἀρχὴν μέν τῆς ἀνθρωπίνης καταστάσεως ὁ φυσικός ἦν νόμος, μεσότης δέ, ὁ διὰ Μωυσέως δοθείς, πέρας δέ καί τελειότης, ὁ τοῦ Χριστοῦ, καί ταύτη τῇ τελειότητι ἀμέσως ἐπακολουθήσειν πιστεύομεν τήν ἐν ἐκείνῳ τῷ μέλλοντι βίῳ τελειότεραν κατάστασιν»⁵⁰. Μέ αὐτό ἔκανε σαφές στούς Μουσουλμάνους ὅτι **δέν ὑπάρχει μετὰ Χριστόν ἀνάγκη προφήτου** γιά νά ἀποκαλυφθῆ ἡ σωτήριος βουλή τοῦ Θεοῦ. Οἱ μετὰ Χριστόν προφήται εἶναι οἱ μάρτυρες τῆς ἤδη γενομένης ἐν Χριστῷ σωτηρίας διὰ τῆς Ἐκκλησίας.

Οἱ ἅγιοι Νεομάρτυρες, τέλος, ἔδιναν ἀπεριφράστως τήν ἀρνητική ἀπάντηση περί τῆς προφητικῆς ιδιότητος τοῦ Μωάμεθ. Ἀναφέρομε χαρακτηριστικῶς μία: «**Ἐνας εἶναι ὁ ἀληθινός Θεός ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός· ὁ δέ Μωάμεθ, εἰς τόν ὁποῖον πιστεύετε ἐσεῖς, ἦταν ἄνθρωπος θνητός, ἄνθρωπος ἀγράμματος, καί εἰς τόν κόσμον τοῦτον δέν ἔκαμεν κανένα καλόν ἔργον, ἀλλ' οὔτε ἕνα θαῦμα ἔκαμεν εἰς τόν καιρόν του, ὡσάν τούς ἄλλους προφήτας τοῦ Θεοῦ, τούς ὁποίους ἔχομεν ἡμεῖς οἱ Χριστιανοί, μόνον ἐσεῖς τόν ἐκάματε μέγαν καί τόν ἔχετε διὰ προφήτην. Ἀλλά μή γένοιτο, Χριστέ Βασιλεύ, νά ἦτον ἐκεῖνος προφήτης, ἀλλά πολέμιος τοῦ Θεοῦ, καί μέ τάς μυθολογίας καί τά πλάσματά του, ἐφάνη ἀρεστός εἰς τόν ἀπλοῦν, καί ἄπρακτον λαόν, καί τόν ἀκολούθησαν, καθὼς ἦτον προφητευόμενον διὰ λόγου του, ὅτι θέλει ἔλθῃ νά πλανέσῃ τόν κόσμον**»⁵¹.

1. Κοράνιο καί χριστιανική πίστη. Σκέψεις πάνω στόν ἰσλαμοχριστιανικό διάλογο χτές καί σήμερα, περιοδ. ΚΑΘ' ΟΔΟΝ, τεῦχ. 3 (1992), σελ. 40.

2. Δυνατότητες ἐνός νέου διαλόγου μεταξύ Χριστιανισμοῦ καί Μουσουλμανισμοῦ, ΕΕ ΘΣΠΘ, τόμ. 24 (1979), σελ. 410.

3. Ἐνθ' ἄνωτ. σελ. 408.

4. Ένθ' άνωτ. σελ 407-411.

5. Γεωργίου Τσαναυά, *Διδάσκοντας για τό Ίσλάμ στό Λύκειο* (Προϋποθέσεις -ιδέες- προτάσεις), περιοδ. ΚΑΘ' ΟΔΟΝ τεϋχ. 3 (1992), σελ. 159.

6. Περιοδ. ΚΑΘ' ΟΔΟΝ, Κείμενα- Απόψεις, σελ. 163.

7. Επίσκεψις, 368 (8.12.1986) σελ. 15.

8. Μητροπολίτου Έλβετίας Δαμασκηνού, *Άκαδημαϊκός διάλογος Χριστιανών και Μουσουλμάνων*, άνάτυπον άπό τήν: Έπιστιμονική Παρουσία Έστίας Θεολόγων Χάλκης, τόμος Γ, Άθήναι 1994, σελ.168.

9. Ένθ. άνωτ. σελ. 172. Βλ. και Έπίσκεψις 368(8.12.1986), σελ.15.

10.Μητρ. Έλβετίας, ένθ' άνωτ. σελ. 174 και Έπίσκεψις, ένθ' άνωτ. σελ. 16.

11. Μητρ. Έλβετίας, ένθ' άνωτ. σελ. 175 και Έπίσκεψις 532 (30.06.1996), σελ. 18.

12. Μητρ. Έλβετίας, ένθ' άνωτ. σελ. 177 και Έπίσκεψις 494 (31.7.1993), σελ. 18-19 και 532 (30.6.1996), σελ. 15.

13. Έπίσκεψις 532 (30.06.1996), σελ. 15.

14. Έπίσκεψις 510 (31.10.1994), σελ. 9 και 532 (30.6.1996), σελ. 20.

15. «Ό διάλογος δέν έχει τόν σκοπό ιεραποστολικής προσπαθείας και μεταστροφής. Οι άνθρωποι πρέπει να αντιμετωπίζονται όπως είναι και όπως θέλουν να είναι, σύμφωνα με την βασική μουσουλμανική ρήση: «Σύ έχεις την θρησκεία σου κι εγώ τη δική μου» (Πρίγκηψ Χασσάν της Ιορδανίας, βλ. περιοδ. Έπίσκεψις 494 (31.7.93), σελ. 23). Και ο Σεβ. Μητροπολίτης Έλβετίας Δαμασκηνός με άλλες λέξεις επαναλαμβάνει τά ίδια: «Αυτό δέ είναι ακριβώς τό πνεύμα τών συναντήσεων μεταξύ Μουσουλμάνων πού θέλουν να γνωρίσουν τόν Χριστιανισμό και Χριστιανών πού επιθυμούν έννοήσουν τό Ίσλάμ: Σεβασμός του άλλου, σεβασμός του έαυτου μας, σεβασμός του Θεού. Η προσέγγιση αυτή μας κάνει ξαφνικά να αποκτήσουμε συνείδηση του γεγονότος ότι, κατά βάθος, μία εκκλησία ή ένα τέμενος -χώροι ταπεινώσεως, όπου ο άνθρωπος αναγνωρίζει την μηδαμηνότητά του- αποβλέπουν στην ίδια πνευματική καταξίωση του ανθρώπου» (ένθ' άνωτ.) Άν και διακηρύσσεται στον διάλογο ή άνοχή τών θρησκευτικών πεπειθήσεων, όμως δέν καταξιώνεται άπό την ιστορία του Ίσλάμ και άπό τις σχέσεις του μέχρι σήμερα με τους όρθοδόξους πληθυσμούς της Μέσης Ανατολής. Η άρνησις της θρησκευτικής έλευθερίας για κάθε Χριστιανό στη Σουηδική Άραβία και σε άλλες ισλαμικές χώρες σήμερα είναι χαρακτηριστικό παράδειγμα.

16. «Για την πλειοψηφία της παγκοσμίου κοινότητας, ο μονοθεϊσμός ο οποίος εκηρύχθη άπό τόν Χριστιανισμό, τόν Μουσουλμανισμό και τόν Ιουδαϊσμό προσέφερε ένωρίτατα ένα κοινό σημείο συννενοήσεως... Η πίστη μας σε ένα μοναδικό Θεό, ή πολύπλοκη φύση του Σύμπαντος, του οποίου δέν αποτελούμε παρά ένα άπειροελάχιστο τμήμα, τέλος δέ και τό μυστήριο της μελλούσης ζωής υπήρξαν άνέκαθεν ένας κοινός δεσμός πού μας ένωσεν». (Έπίσκεψις 368 (8.12.86) σελ. 16).

17. «Έν τούτοις, υπάρχουν όρισμένα κοινά θεολογικά σημεία: Ποία είναι, όμως, τά κοινά σημεία τών δύο θρησκειών, τά όποια μας επιτρέπουν να αποβλέπουμε σε μία ουσιαστική προσέγγιση μεταξύ τους; Είναι ή πίστη στον ένα άληθινό Θεό, Δημιουργό και Κύριο του ανθρώπου, του κόσμου και της ιστορίας» (Μητρ. Έλβετίας, ένθ. άνωτ.

σελ.185).

18. Μητρ. Έλβετίας, ένθ' άνωτ., σελ.171.

19. *Νέον Μαρτυρολόγιον*, έκδ. ΑΣΤΗΡ, Αθήναι 1961, σελ. 12.

20. *Διάλεξις πρός τούς άθέρους Χιόνας*, Ε.Π.Ε. τ. 7, σελ 212 και 216.

21. *Έπιστολή πρός τήν έαυτοϋ Έκκλησίαν*, ένθ' άνωτ. σελ. 164.

22. *Έπίσκεψις*, 510 (31.10.1994) σελ. 7.

23. *Περί αίρέσεων*, Ε.Π.Ε., τ. 2, σελ. 310-314.

24. Για τά τρία αυτά κείμενα βλ. Γενναδίου Σχολαρίου, Άπαντα τά εύρισκόμενα, έκδιδόμενα υπό τών Louis Petit, X.A. Siderides και Martin Jugie, τόμος 3, Paris 1930, σελ.434-475.

25. *Έπίσκεψις*, 532 (30.6.1996) σελ.11

26. Μητρ. Έλβετίας, ένθ' άνωτ. σελ. 186.

27. *Έπίσκεψις*, 532 (30.6.1996) σελ. 15.

28. *Έπίσκεψις*, 532 (30.6.1996) σελ. 18, και 494 (31.7.1993) σελ. 22.

29. Μητρ. Έλβετίας, ένθ' άνωτ. σελ. 174-175.

30. Άναστασίου Γιαννουλάτου, Έπισκόπου Ανδρούσης, Ίσλάμ (θρησκευολογική έπισκόπησης), Αθήναι 1975, σελ. 212.

31. Ιωάννου Ταρνανίδη, *Ο έθνικός άγώνας τών Σέρβων και ή θρησκευτική του διάσταση*, περιοδ. ΚΑΘ' ΟΔΟΝ, τεϋχ. 3 (1992), σελ. 132-133.

32. Mohammad M. Shabestari, *Μουσουλμάνοι και Χριστιανοί στόν σύγχρονο κόσμο*, μετάφρασις Β. Σταθοκώστα, περιοδ. ΚΑΘ' ΟΔΟΝ, τεϋχ. 3,1992, σελ. 18-27.

33. *Έπιστολή πρός τήν έαυτοϋ Έκκλησίαν*, ένθ' άνωτ. σελ. 172: «ήκει τις έξωθεν και τήν αίτίαν έξαγγέλων τής αύτοϋ άπαλείψεως, “νϋν”, φησι, “μόλις ήδυνήθην έκτελέσαι τήν παρά τοϋ μεγάλου άμηρά κατά Παρακευήν ώρισμένην τής έλεημοσύνης διάδοσιν”. Κάντεϋθεν περί έλεημοσύνης οϋκ όλίγος έκινήθη λόγος. Ο δέ Ίσμαήλ, οϋτω γάρ ό τοϋ μεγάλου άμηρά υΐδοϋς έκαλειτο, “σπουδάζεται” φησί πρός έμέ, “και παρ' ύμιν ή έλεημοσύνη;”. Έμοϋ δέ ειπόντος τήν έλεημοσύνην γέννημα είναι τής πρός τόν οντως Θεόν άγάπης, και τόν μάλλον άγαπώντα τόν Θεόν και μάλλον έλεήμονα είναι και άληθώς, εκείνος ήρετο πάλιν...».

34. Ένθ' άνωτ. σελ 168.

35. *Έπιστολή ότε έάλω*, ένθ' άνωτ. σελ. 206.

36. *Έπιστολή πρός τήν έαυτοϋ Έκκλησίαν*, ένθ' άνωτ. σελ. 190.

37. *Περί αίρέσεων*, Ε.Π.Ε., τ. 2, σελ. 316.

38. Γενναδίου Σχολαρίου, ένθ' άνωτ. σελ 444-445.

39. Ένθ' άνωτ. σελ. 452.

40. *Έπίσκεψις* 510 (31.10.94), σελ. 12: «Εΐναι δηλαδή μία σημαντική κίνηση τοϋ διαθρησκευτικοϋ μας διαλόγου για τό πέρασμα από τή θεωρία τών θεμελιωδών άρχών τής πίστεως στην έμπειρική βίωσή τους από τούς πιστούς».

41. Άγ. Ίω. Δαμασκηνοϋ, ΕΠΕ. Τόμ. 5ος , σελ 284 κ. έξ.

42. Γρηγορίου Ζιάκα, *Προφητεία, άποκάλυψις και ίστορία τής σωτηρίας κατά τό Κοράνιον*, έκδ. Πουρναρά, Θεσ/νικη 1976, σελ.160.

43. Ένθ' άνωτ. σελ. 163.

44. Πρβλ. Ἄρχιμ. Σωφρονίου, *Ἄσκηση καί Θεωρία*, σελ. 121.

45. Βλ. Ἀστ. Ἀργυρίου, *Δυνατότητες ἑνός νέου διαλόγου..*, ἔνθ' ἄνωτ. σελ. 399-400.

46. *Ἐπιστολή πρὸς τὴν ἑαυτοῦ Ἐκκλησία*, ἔνθ' ἄνωτ., σελ 166-168.

47. Ἐνθ' ἄνωτ. σελ 182-188.

48. Ἐνθ' ἄνωτ. σελ. 172.

49. *Περὶ Αἱρέσεων*, Ε.Π.Ε., τ. 2, σελ. 310.

50. Γενναδίου Σχολαρίου, ἔνθ' ἄνωτ. σελ. 444.

51. *Νέον Μαρτυρολόγιον*, ἔνθ' ἄνωτ. σελ. 62.

Ἱερὰ Μονὴ Ὁσίου Γρηγορίου

Ἅγιον Ὅρος 1997